

فصل ششم

سنت های الهی

سنت در لغت و اصطلاح

سنت در لغت به معنای سیره، شیوه و روش است. از نظر عموم واژه شناسان این کلمه می تواند شیوه نیکو و نادرست را نیز در بر می گیرد، چنانکه در روایتی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: هر کس سنت نیکو پایه گذاری کند، برای او و برای کسی که به آن عمل کند تا روز قیامت پاداش نیکو خواهد بود و هر کس سنت نادرستی بنیان نهاد، ورز و وبال آن بر عهده او و کسی که بدان عمل کند، خواهد بود. (بحار الانوار

ج ۷۱ ص ۲۰۴

برخی دیگر از واژه شناسان سنت را به معنای دوام و عادت دانسته اند که در این معنا به کاری که یک یا دو بار انجام گیرد، سنت اطلاق نمی شود. براین اساس ، در مفهوم واژگانی سنت، دو عنصر معنایی لحاظ شده است: ۱_ راه و طریق ۲_ دوام و استمرار.

با این توضیح «سنت الهی» به معنای شیوه و منش مستمر خداوند یا قانون الهی خواهد بود. اما با این همه سنت الهی را به گونه های مختلف تعریف کرده اند:

- ۱- احکام ، فرمان ها و نواحی خداوند؛
- ۲- منش استوار الهی؛

۳- منش حکیمانه و شیوه اطاعت الهی؛

۴- روش الهی که - همانند ریزش پیاپی آب از آسمان -
در اجتماع بشری جاری است

۵- آن بخش از تدبیر و سازماندهی خداوند که استمرار و
تکرار داشته باشد و از سویی غیر قابل تبدیل و تحول

باشد. با عنایت به کارکردهای واژه سنت در قرآن - که ۱۶
بار به صورت مفرد(سنه) و جمع (سنن) به کار رفته - می
توان سنت الهی را چنین تعریف کرد: «قوانین ثابت و
هدفمند خداوند که به گونه های مختلف در نظام تکوین و
حیات فردی و اجتماعی انسان ها جاری است».

تقسیم بندی سنت های الهی

در نگاهی جامع می توان سنت های الهی را به سه دسته اساسی بخش بندی کرد:

۱- سنت های ناظر به هستیو نظام تکوین مانند قانون هدایت تکوینی؛

۲- سنت های مربوط به انسان و نظام انسانی نظیر سنت امتحان و امداد؛

۳- سنت های حاکم بر نظام تکوینو نظام انسانی مانند سنت تدریج و قانون علیت

**سنت های مربوط به انسان و نظام انسانی را نیز می
توان به سه دسته دانست:**

**یک: سنت های الهی که منحصر به مؤمنان صالح است،
نظیر سنت هدایت خاص؛**

**دو: سنت های الهی که به کافران و فاسقان اختصاص
دارد، مانند سنت مکر، املا و استدراج؛**

**سه: سنت های عام و فراگیر که هر دو دسته مؤمنان صالح
و کافران فاسق را در بر می گیرد، نظیر سنت امتحان.**

ویژگی
های سنت
های الهی

صلاح خواهی

«إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ»

غافر/61

«يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ
بِكُمُ الْعُسْرَ»

کمال خواهی

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا

لِيَعْبُدُونِ» ذاریات /56

بقره/30

۱- هدفمندی

۲- سازواری

مقصود از سازواری آن است که سنت های الهی را نباید با قوانین حکومت ها در عرصه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مقایسه کرد که در بسیاری از موارد بدلیل ناسازواری و گاه تناقض با یکدیگر بسان جزایر پراکنده اند که به سختی می توان با کشیدن پل میان ساکنانشان تعامل برقرار کرد. باری سنت های الهی بسان اندام های مختلف انسانی اند که هر یک بنا به مصلحتی و برای هدفی خاص پیش بینی شده است.

۳- فراگیری

از جمله ضعف های قوانین بشریان است که عموماً منطقه ای بوده و بر اساس جغرافیای فکری و انسانی تنظیم شده اند. اما سنت های خداوند از محدودیت ها آزادند و در حقیقت تمام انسان ها - با هر زبان، رنگ و نژاد و ملیت - را در بر می گیرد.

۴- ثبات و ماندگاری

سنت های خداوند بسان قوانین بشری نیست که هر از چندگاهی با تغییر اوضاع و احوال مردم و مقتضیات هر عصر و برخورد با ضعف ها و اشکالات و برنامه ها و قوانین پیشین تغییر کند. به تصریح قرآن سنت های خداوند از آغاز آفرینش تا فرجام هستی بدون هیچ تغییر و دگرگونی اجرا شده و خواهد شد. «سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا» احزاب / ۶۲

نتیجه بررسی سنت ها

۱- با عنایت و فراگیری و تخلف ناپذیری سنت های الهی می توان به این نتیجه رسید که در سراسر گیتی و در فراخنای تاریخ تنها یک اراده حکمفرماست و آن اراده خداوند است.

نتیجه بررسی سنت ها

۲- از همسویی و سازواری این سنت ها و هدفمندی

آن ها که در یک یکشان مشهود است می توان به

حکیمانه بودن آن ها و حکمت مطلق خداون که

مجری این سنت ها است پی برد.

نتیجه بررسی سنت ها

۳- سریان سنت های الهی در نظام تکوین مبین نظم

گسترده و شگفت آوری است که بر اجزای عالم

حاکم است.

نتیجه بررسی سنت ها

۴- وجود و حتمیت سنت های خداوند در عرصه حیات

انسانی - بویژه سنت هایی همچون هدایت خاص که ویژه

مؤمنان است و سنت مکر که مختص کافران و فاسقان است

بر معنار بودن هستی و رویکرد آن به سوی خیر و نیکی و

حمایت از صالحان و مؤمنان تأکید دارد.

تفسیر پاره ای از سنت ها

۱- سنت هدایت عام تکوینی

مقصود از هدایت عام آن است که تمام اجزای عالم اعم از جمادات، نباتات، حیوانات و نیز انسان ها در نظام تکوینی به سوی کمال در خور خود رهسپار و روانه اند که به آن در اصطلاح «ایصال و رساندن به مطلوب» می گویند» وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ النَّبِيَّاتِ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ * أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ» واقعه / ۶۳ و ۶۴

بر اساس همین هدایت تکوینی است که زنبور عسل فرمان گرفته است تا خانه شگرف خود را از میان وها، درختان و داربست ها برگزیند و با طی مسیرهای مشخص از شهد گل ها بهره جوید و عسلی ناب را که مایه شفای مردم است تحویل جهانیان دهد: «وَأَوْحَى

رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ* ثُمَّ كَلِي مِنَ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ « نحل

هدایت تکوینی بر اساس صفت رحمانیت خداوند شامل انسان ها نیز شده است. خداوند بر اساس همین هدایت عام به همه انسان ها ابزار شناخت و معرفت ارزانی داشته:

«وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

« نحل / ۷۸ . همچنین خوبی و بدی در نهاد و

سرشتشان به آن ها الهام کرد: «فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا

وَتَقْوَاهَا» شمس / ۸

تفسیر پاره ای از سنت ها

۱- سنت امتحان و ابتلا

یکی از سنت های ثابت الهی در نظام انسانی ، امتحان انسان ها است. این سنت در قرآن در قالب واژه های «امتحان» (از ریشه محن به معنای گداختن شیء برای خالص کردن آن است)، «ابتلا» (از ریشه بلو به معنای امتحان و اختبار آمده از این رو عنصر معنایی آزمون برای جداسازی خوب از بد است)، «فتنه» (به معنای ابتلا و امتحان آمده است) و - تمحیص» (از ریشه محص به معنای تخلیص و پاکسازی به کار رفته است) آمده است.

فراگیری سنت امتحان

خداوند در سوره عنکبوت پندار عدم امتحان مؤمنان با صرف ادعای دین باوری را باطل دانسته و اعلام کرده است این سنت که برای گذشتگان اعمال شده همچنان برای همه مؤمنان نیز استمرار خواهد یافت:

«أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ *
وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا
وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ» عنکبوت ۲ و ۳ «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ
الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ
الصَّابِرِينَ» بقره/۱۵۵

سنت امتحان نه تنها همه انسان ها و دین باوران در پهنه تاریخ را در بر می گیرد، بلکه انبیا و اولیای الهی را نیز شامل می شود. بر این اساس خداوند از امتحان ابراهیم (ع) «وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» بقره / ۱۲۴ ، موسی (ع) «وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا» طه / ۴۰ ، داود (ع) «وَوَظَنَّا دَاوُودَ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ» ص / ۲۴ و سلیمان (ع) «وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ» ص / ۳۴ و... سخن به میان آورده که این خود گویای عدالت فراگیر الهی است.

حکمت امتحان

۱- زمينه سازي رشد و تعالي انسان «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ

مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ
الصَّابِرِينَ * الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ

رَاجِعُونَ» بقره ۱۵۵ و ۱۵۶

«انسان ها بسان معدن هاي طلا و نقره هستند» كافي ج ۸ ص ۱۷۷ «وَبَلَوْنَاهُمْ

بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ» اعراف/۱۶۸

بر اساس اين آيه هدف از آزمون مردم با نيكي و بدی ها و شادی ها و تلخی ها
آن است كه مردم به سوی خدا بازگردند بازگشتی كه به معنای رشد و كاميابی
است.

حکمت امتحان

۲- جداسازی راستگویان از مدعیان دروغین
آشکار شدن چهره حقیقی انسان ها برای خود آنان
و برای دیگران به منظور بستن راه هر گونه عذر و
بهانه ای را می باید از اهداف اصلی آزمایش انسان
ها برشمرد. «وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ» عنکبوت/۳
«وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ
أَخْبَارَكُمْ» محمد/۳

حکمت امتحان

۳- سنت امداد

سنت امداد را می توان چنین تعریف نمود: «
خداوند بر اساس شایستگی ها و خواسته ها مسیر
انسان ها را هموار ساخته، بی آن که مانع آرمان
های آنان شود، راه رسیدن به مقصد را برایشان
تسریع می کند.»

به استناد این قانون ، خداوند مؤمنان و آخرت خواهان را
برای رسیدن به کمال مطلوب یاری می رساند و در مقابل
بی آن که مانع شود، راه رسیدن کافران و فاسقان را به
مقاصدشان که خود برای رسیدن به آن تأکید رارند
تسریع می بخشد

این قانون فراموش شده در این آیه شریفه آمده: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ

الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ

جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَذْحُورًا * وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ

وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ

مَشْكُورًا * كَلَّا نُمِدُّ هُوْلَاءَ وَهَؤُلَاءَ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا

كَانَ عَطَاءَ رَبِّكَ مَحْظُورًا» اسراء ۱۸-۲۰

از این آیات چند نکته مهم بر می آید:

۱- مردم دو دسته اند: گروهی دنیاطلب و گروهی دیگر آخرت خواه اند.

۲- از دنیا به عنوان عاجله یعنی پدیده ای شتاب آمیز ، و از جهان پس از

مرگ نیز با عنوان رایج آخرت به معنای فردایی پس از امروز یاد کرده

است تا نشان دهد که دنیاپرستان بر اساس غریزه شتاب خواهی خواهان

آن اند تا از لذایذ نقد دنیا به هر قیمتی بهره برند.

۳- از آن جا که دنیا طلبی حرکت به سمت سقوط انسانی است، هیچ شرطی نمی خواهد، اما چون آخرت طلبی حرکت به سوی کمال است و پاداش به همراه دارد برای آن دو شرط ذکر شده است: ۱- تلاش بایسته ۲- ایمان و دین باوری

۴- خداوند براساس عطابخشی، عطا و جود خود را از هیچ یک از دو

گروه نه تنها دریغ نمی کند، بلکه آنان را در رسیدن به مقصودشان یاری

می رساند، هر چند این مددسانی بی حد و فراگیر نیست «عَجَّلْنَا لَهُ

فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ»

۵- دنیاخواهان در انتخاب دنیاخواهی خود مختارند، اما پیامد چنین

انتخابیدیگر از دست ایشان خارج است.

امداد الهی به مؤمنان و صالحان

از آموزه های قرآن که به کرات بدان بدان تأکید کرده، حمایت ویژه خداوند از بندگتن دین باور و صالح است.

«اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ»

بقره/ ۲۵۷ «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ

يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» انبیاء/ ۱۰۵ «إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن

يَكْفِيكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ»

آل عمران/ ۱۲۴ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ

فُرْقَانًا» انفال/ ۲۹

وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ

پایان فصل ششم